

УДК 323.3

Шихненко Дмитро Вікторович,
аспірант кафедри державної політики та
суспільного розвитку, Національна акаде-
мія державного управління при Президен-
тові України, 03057, Україна, м. Київ, вул.
Ежена Потье, 20, тел. (097) 954 13 02,
e-mail: Shihnenkodv@gmail.com

ORCID: 0000-0001-7575-6193

Шихненко Дмитрій Вікторович,
аспірант кафедри державної політики та
суспільного розвитку, Національна акаде-
мія державного управління при Президенті Укра-
їни, 03057, Україна, г. Киев, ул. Эжена
Потье, 20, тел. (097) 954 13 02, e-mail:
Shihnenkodv@gmail.com

ORCID: 0000-0001-7575-6193

Shihnenko Dmitry Viktorovich,
graduate student of the Department of public

policy and social development, National Academy of Public Administration under the Presi-
dent of Ukraine, 03057, Ukraine, Kyiv, st. Eugene Pottier, 20, tel. (097) 954 13 02, e-mail:
Shihnenkodv@gmail.com

ORCID: 0000-0001-7575-6193

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПОЛІТИЧНИХ ЛІДЕРІВ У ЯКОСТІ СУЧАСНОЇ ЕЛІТИ

Анотація. У статті розглядаються концептуальні основи інституціоналізації інноваційного політичного лідерства, а самі лідери представлені в якості сучасної еліти. Робиться акцент на тому, що інноваційний лідер за своєю природою, з одного боку, є складовою суспільної системи, а з іншого — знаходиться фактично над нею. Лідер такого типу змінює соціальний ландшафт і світ навколо себе для досягнення інтересів усього суспільства.

Дослідження ролі інноваційних політичних лідерів у суспільному поступі тісно пов'язане зі співставленням їх із політичною елітою нової формації. У цьому контексті аналізуються та синтезуються теоретичні підходи до розуміння сутнісних характеристик та суспільного значення еліти.

Розкривається механізм ідентифікації інноваційного політичного лідера. Відносно розмаїття підходів вітчизняних політичних лідерів до формуван-

ня власного іміджу, у рамках дослідження виділяються три основні напрями: традиційний, гіпермодерністський та метод оптимальної співпраці. Для інноваційного лідера як представника політичної еліти ставлення громадськості до його образу є одним із визначальних орієнтирів, тому достатньо важливою є відсутність сірих зон і “білих плям” при формуванні іміджу політика, які можуть у подальшому стати предметом для маніпуляцій з боку політичних опонентів.

Ключові слова: лідер, інноваційне лідерство, еліта, імідж, державне управління.

ИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ПОЛИТИЧЕСКИХ ЛИДЕРОВ В КАЧЕСТВЕ СОВРЕМЕННОЙ ЭЛИТЫ

Аннотация. В статье рассматриваются концептуальные основы институционализации инновационного политического лидерства, а сами лидеры представлены в качестве современной элиты. Делается акцент на том, что инновационный лидер по своей природе, с одной стороны, есть составляющей общественной системы, а с другой — находится фактически над ней. Лидер такого типа меняет социальный ландшафт и мир вокруг себя для достижения интересов всего общества.

Исследование роли инновационных политических лидеров общественного развития тесно связано с сопоставлением их с политической элитой новой формации. В этом контексте, анализируются и синтезируются теоретические подходы к пониманию сущностных характеристик и общественного значения элиты.

Раскрывается механизм идентификации инновационного политического лидера. Относительно разнообразия подходов отечественных политических лидеров к формированию собственного имиджа, в рамках исследования, выделяются три основных направления: традиционное, гипермодернистское и метод оптимального сотрудничества. Для инновационного лидера, как представителя политической элиты отношение общественности к его образу есть одним из основных ориентиров, поэтому достаточно важно отсутствие серых зон и “белых пятен” при формировании имиджа политика, которые могут в дальнейшем стать предметом для манипуляций со стороны политических оппонентов.

Ключевые слова: лидер, инновационное лидерство, элита, имидж, государственное управление.

INSTITUTIONALIZATION OF INNOVATIVE POLITICAL LEADERS AS MODERN ELITE

Abstract. In this article is considered the conceptual basis of innovative institutionalization of political leadership and the leaders themselves submitted as modern elite. It emphasizes the innovative leader by nature, on the one hand, is part of the social system, on the other hand, is actually above it. The leader of this

type, changes the social landscape and the world around him to achieve the public interest.

Studies of the innovative role of political leaders in social development are closely related to comparing them with the new political elite formation. In this context, theoretical approaches are analyzed and synthesized to understand the essential characteristics and social significance of the elite.

The mechanism of identification of innovative political leader is being disclosed. Regarding the diversity of approaches of domestic political leaders to form their own image, in the study, there are three main areas: traditional, hyper modernistic, and the method of optimal cooperation. For innovative leader as a representative of the political elite, the public attitude to his image is one of the main targets, because it is sufficiently important having no gray areas and “white spots” in shaping his politic image, which can subsequently be a subject to manipulation by political opponents.

Keywords: leader, innovative leadership, elite, image, public administration.

Постановка проблеми. Загальносвітові невтішні тенденції, характерні для періоду початку XXI ст., нездатність сучасної системи міжнародного права оперативного реагувати на виклики часу, нагальна потреба у захисті населення всіх без виключення країн від нових загроз, з усією гостротою ставлять перед світовою спільнотою проблему необхідності здійснення колективних дій зі збереження миру та вимагають від політичних лідерів відповідальності за реалізацію і втілення національних інтересів своїх країн. У своєму дослідженні ми плануємо представити інноваційних політичних лідерів у якості дійсної еліти, яка відповідає соціальним запитам сьогодення та здатна втілити у життя волю, дійсні потреби та інтереси громадянського суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У рамках дослідження при розгляді ролі та значення по-

літичної еліти у період суспільних трансформацій використовувалися системні та структурно-функціональні уявлення про владу, висхідні до робіт Платона [9], які представляють владу як властивість соціальної системи, пов'язану з підтриманням її цілісності та забезпеченням функціональної взаємозалежності всіх суспільних інституцій.

В історичному контексті розуміння політичного лідерства пройшло шлях від епохи Античності, де був виявлений та окреслений сам феномен лідерства, — вихідною умовою для конституювання якого постало те, що в спільноті з'явилися сильні, здатні до управління масами особистості, — до теоретичної інтерпретації у творчості М. Вебера [1; 2], Т. Карлейля [3], Н. Макіавеллі [7] та інших науковців, якими лідерство починає трактуватися як соціально-історично обумовлена потреба людини в організації своєї діяльності.

Важливу роль у дослідженні сутності лідерства як комплексної характеристики особистості становили теоретичні ідеї З. Фрейда [10] та К. Хорні [11], а у представленні іміджу інноваційного політичного лідера як представника суспільної еліти — вітчизняного науковця В. М. Козакова [4].

Формування цілей статті. Метою статті є теоретичне осягнення інституціоналізації інноваційних лідерів у ролі сучасної еліти. Для досягнення поставленої мети послідовно вирішуються такі завдання: досліджуються основні історичні етапи теоретичного звернення до поняття еліти; розкриваються ключові риси інноваційного політичного лідера як представника громадянського суспільства у політичній еліті; імідж політичного лідера обґрунтовується у вигляді комплексної цілісності та презентуються його основні характеристики.

Викладення основного матеріалу. Складна соціально-політична ситуація, яка складається в українському суспільстві, починаючи з кінця ХХ ст., вимагає виходу на політичну арену професіональних, відповідальних та ефективних інноваційних лідерів. Бар'єри, що перешкоджають раціоналізації взаємовідносин влади та суспільства і оптимальному функціонуванню самих державних інститутів, конструюванню дієздатної системи державного управління, відкритого та підконтрольного громадянському суспільству, необхідно усунути. У зв'язку з цим нагально постають проблеми ефективності та демократизації державного управління, відділення в органах державної

влади стратегічних і контролюючих функцій від виконавчих, освоєння ефективних технологій управління державною службою, вирішенню яких, насамперед, мають сприяти інноваційні політичні лідери.

Інноваційний лідер за своєю природою, з одного боку, є складовою суспільної системи, а з іншого — знаходиться фактично над нею, що дає змогу цілком адекватно оцінювати соціальні проблеми та дієво вирішувати їх. Лідер даного типу змінює соціальний ландшафт і світ навколо себе для досягнення суспільних інтересів.

Звичайно, не завжди суспільна криза, злам історично утверджених стандартів і стереотипів здатні викликати появу інноваційного політичного лідера. Однак варто враховувати також і те, що не завжди лідери, які прийшли до влади на хвилі боротьби за реформи, виявляються модернізаторами на практиці. У цьому випадку мова вже йде не про дійсне інноваційне лідерство, а про його видимість (імітацію), за допомогою якої досягаються приховані цілі, а сама влада перетворюється з інструменту (засобу) в самоціль (мету).

Дослідження ролі інноваційних політичних лідерів у суспільному поступі тісно пов'язане зі співставленням їх з політичною елітою нової формації на нинішньому етапі державотворення. Сучасні дослідники дають поняттю “еліта” найрізноманітніші тлумачення та трактування. У наукових працях звертає на себе увагу різноманітність термінів, які використовуються в якості синонімів: правлячий клас, політична еліта, номенклатура та ін.

Будь-яке суспільство є стратифікованим за різними ознаками — за кастами, станами, класами тощо. З цього випливає нерівномірність участі громадян у суспільному житті і тим самим об'єктивно ставиться питання про різний ступінь впливу індивідів та соціальних груп на ті чи інші сфери соціуму.

Не будучи прихильниками вжитку поняття “еліта” виключно з негативним забарвленням, підкреслимо, що вже сама його поява пов'язана з суспільною диференціацією. Суттєвий соціальний розрив між аристократією та масами знайшов своє вираження і в мовній сфері: знання латинської мови постало необхідною (втім: недостатньою) умовою для входження до вищих щаблів суспільної ієрархії. Тисячолітні практики владних відносин породили виникнення найрізноманітніших термінів: жерці, патриції, рабовласники, аристократія, дворянство, буржуа та ін., проте всі вони виступали фактично синонімами для позначення одного поняття: еліта.

Вже за часів розкладання родового ладу з'являються погляди щодо суспільного поділу на вищих і нижчих членів, шляхетних і чернь, аристократію і простий люд. Древньокитайським мислителем належить пальма першості у спробах теоретично сконструювати модель ідеального правителя. На думку Лао Цзи, цілісність і процвітання імперій та, навпаки, їх занепад і розпад залежать, насамперед, від якостей правителів: “Кращий володар, про якого знають, що він є і все, якого люблять і шанують, той гірше. Ще гірше той, якого народ боїться.

Гірше за всіх, над яким сміються” [5, с. 17].

Платон одним із перших запропонував розглядати три типи лідерів: філософ (державний діяч), воєначальник і ділова людина. При ньому стався розквіт “героїчного” напрямку у дослідженнях лідерства, що наділяв лідерів специфічними якостями. Він намагався розробити теорію суспільства, в якому, завдяки навчанню та притаманній ним мудрості, “філософи-правителі” встановили б для населення правильну систему цінностей [9, с. 341]. Будучи ідеологом афінської аристократії, Платон вважав виховання та навчання правителів класовою відзнакою та навіть прерогативою. Отже, ще у сиву давнину освіченість та відповідне виховання поставали критеріями елітарності.

Дослідження Н. Макіавеллі внесли значний вклад у поглиблення розуміння сутності лідерства, а феномен макіавеллізму дав поштовх для подальших наукових розвідок у даній царині. Риси, які були для нього характерні: ігнорування інтересів інших людей, схильність до лицемірства тощо, продемонстрували тісний взаємозв'язок з тогочасними політичними діячами, поєднуючи воєдино теорію та практику.

Питання про визначення та типологію елітних груп було одним із центральних у творчій спадщині Н. Макіавеллі, який концентрував увагу на людині політичній, яка відіграє діяльну, творчу роль в історичному процесі. Дослідник дає їй не лише психологічну, а й соціально-політичну характеристику. Увагу Н. Макіавеллі привертала така люди-

на на всіх щаблях суспільної драбини: як активний і пасивний учасник політичного процесу, як суб'єкт і об'єкт впливу. Науковець підкреслював, що будь-яка людина в усі часи наділена одними і тими самими пристрастями, бажаннями, потребами, волею та приділяв значну увагу особистим якостям лідерів. На перше місце він ставить особисту енергію, яка проявляється як сила, доблесть, підприємливість, ініціативність (більшою мірою вона є природною властивістю, вихідними даними, потенційними можливостями сили та розуму, що приводять до того чи іншого результату) [7, с. 233]. Не менш високо Н. Макіавеллі цінує честь, наявність якої для нього видається можливою лише у людини, виключно у суспільстві, яка проявляється переважно у державних справах.

Для англійського історика Т. Карлейля однією з головних світоглядних передумов було твердження про первинну (природну) нерівність людей. На думку дослідника, “якщо природа нас чогось і вчить, так саме того, що одна людина краща за іншу, що один призначений бути керівником, а інший — керованим, що в усі позитивні епохи історії героїчні особистості завжди займали керівне становище та знову займуть його в майбутню героїчну епоху” [3, с. 114]. Вчений ставить перед собою завдання створення ідеального образу лідера, виходячи з того, що всесвітня історія — це “по суті, історія великих людей, що трудилися тут, на землі. Вони, ці великі люди, були вождями людства, зразками і, в широкому сенсі, творцями всього того, що вся маса людей взагалі прагнула здійснити,

чого вона хотіла досягти; все створене в цьому світі представляє, по суті, зовнішній матеріальний результат, практичну реалізацію та втілення думок, що належали великим людям” [Там само, с. 61].

Ф. Ніцше не визнавав за кожною людиною права бути особистістю. Навпаки, переважна більшість представників людства в його інтерпретації представляла собою “стадо”, а в самих масах він вбачав головну загрозу для розвитку творчої особистості. Ключовою ознакою вольової та творчої природи дослідник вважав здатність до переоцінки цінностей, підкреслюючи, що моральна позиція еліти — це позиція “по той бік добра і зла”, тобто в її вузькому колі мораль взагалі не потрібна.

Найважливішою якістю лідера дослідник вважав чесність, а не істину чи прагнення до неї. Ф. Ніцше до істотно значимих лідерських якостей відносив також і справедливість, яку він називає “єдиною богинею, яку ми над собою визнаємо. Так як люди по своїй природі нерівні, то немає і бути не може універсальної справедливості, що справедливо для одного, зовсім не може бути справедливим і для іншого” [8, с. 329]. Сама ж справедливість, за твердженням Ф. Ніцше, це обмін за умови приблизної рівності сил.

У сучасних умовах класична ситуація, “коли “низи” не хочуть старого і коли “верхи” не можуть по-старому” [6, с. 86], вимагає від інноваційних політичних лідерів рішучих дій, що дасть можливість жити по-новому, не декларативно, а реально. Тож, у найближчі роки будуть відпрацьовуватися різноманітні політичні стратегії,

проте поки що складно спрогнозувати, в якому напрямку цей процес буде розвиватися. Основна причина цього криється в тому, що політична свідомість громадянського суспільства відрізняється суперечливістю, а за таких умов спостерігається співіснування різноспрямованих установок, через наявність яких політичні орієнтації конкретних лідерів та всієї еліти загалом не виключають ймовірності руху в різних, часом навіть протилежних, напрямках.

Очевидно, що видатні, геніальні, харизматичні особистості, тобто лідери, завжди впливали на розвиток суспільства, але до цього часу наукою не виявлено всіх аспектів цього впливу. У тому числі не до кінця з'ясований сам механізм ідентифікації інноваційного політичного лідера. Поняття “ідентифікація” було введено до наукового обігу основоположником психоаналізу З. Фрейдом. Дослідник підкреслює, що “ідентифікація відома психоаналізу як найбільш ранній прояв емоційного зв'язку з іншою особою” [10, с. 801]. У рамках згаданої теорії робиться припущення, що чим більше матиме людина комплексів у дитинстві, тим сильніше в майбутньому вона буде прагнути до їх подолання за допомогою механізму сублімації.

На думку американського науковця К. Хорні, основним мотивом діяльнісної активності для будь-якої людини є прагнення до самореалізації. При цьому дослідниця зазначає, що кожна людина сама може розвинути необхідні та бажані для неї здібності. К. Хорні вбачає можливість повноцінної самореалізації виключно у процесі “ідеалізації” [11, с. 42].

Ідеалізація виступає як прагнення бути схожим на певний мислимий ідеальний об'єкт, у той час як ідентифікація — це процес знаходження особистістю власного місця у навколишньому середовищі та світі. На нашу думку, особистість, яка не пройшла у процесі індивідуального розвитку всі необхідні етапи ідентифікації, має реальні шанси у перспективі не сформувати до кінця власну ідентичність. При цьому інноваційним лідером має шанс стати виключно людина, яка гармонійно та повноцінно втілила себе як особистість, а значить — виробила власну позицію стосовно всіх соціальних процесів, до яких вона є дотичною.

Образ будь-якого лідера створюється у тому числі засобами політичних технологій та іміджмейкерства. Часто імідж відіграє вирішальну роль у сприйнятті оточуючими діяльності конкретної особистості. У найбільш загальному вигляді імідж інноваційного політичного лідера являє собою сукупність якостей та рис, із якими асоціюється конкретна постать.

До основних характеристик, які формують цілісний імідж інноваційного політичного лідера, зазвичай, відносять такі компоненти: репутацію, авторитет, компетентність, професіоналізм, управлінську майстерність тощо. Лідерство може постати як основний принцип рекрутування до владної верхівки та спосіб організації публічного врядування виключно у громадянському суспільстві з розвиненою політичною свідомістю всіх або більшості соціальних верств. Звичайно, такі загальносуспільні принципи взаємодії можливі лише за умови дійсного гуманістичного

спрямування політики держави. Тож викликає занепокоєння той факт, що “розмивання гуманістичних цінностей у наш час набуває інколи загрозливих обсягів. Досить звернути увагу на те, як часто норми й поняття гуманізму стають свого роду “ігровою картою” у створенні позитивного іміджу того чи іншого політичного діяча” [4, с. 102] — на чому наголошує вітчизняний науковець В. М. Козаков.

Відносно розмаїття підходів вітчизняних політичних лідерів до формування власного іміджу можна виділити три основні напрями. Перший — “традиційний”, політик звертається до іміджмейкерів після опору (А. Садовий). Другий — гіпермодерністський: політик має штат іміджмейкерів і сам є скоріше успішним політтехнологом, ніж політиком (О. Ляшко, А. Яценюк). Третій напрям являє собою оптимальну співпрацю: політик свідомо приймає участь в іміджмейкінгу (П. Порошенко, Ю. Тимошенко) і в такому разі позитивний ефект досягається за рахунок спільної діяльності лідера та команди його консультантів.

Імідж — комплексна характеристика свідомості, що включає соціальне знання та соціальну пам’ять. У разі наявності неповної (фрагментарної) інформації про лідера, структура персональних конструктів щодо нього формується за рахунок доповнення об’єктивно-наявних даних відсутніми елементами образу. Враховуючи те, що для кожного інноваційного політичного лідера як представника сучасної еліти думка громадськості щодо його образу є одним з визначальних орієнтирів, важ-

ливо не залишати сірих зон і “білих плям” у структурі власного іміджу, які можуть у подальшому стати предметом для маніпуляцій з боку конкурентів та політичних опонентів.

До ключових характеристик інноваційних політичних лідерів як представників еліти слід віднести: по-перше, їх відкритий плюралістичний характер; по-друге, високий інтелектуальний і професійний потенціал; по-третє, соціальну мобільність висхідного типу, адже в процесі оновлення державно-управлінських кадрів використовуються нові джерела рекрутування лідерів, у результаті чого вітчизняна політична еліта може поповнюватися не лише традиційно (вихідцями з партійної номенклатури та бюрократичної верхівки), а й “знизу”: представниками самого громадянського суспільства.

Висновки. Політична еліта міцно інтегрована у соціально-політичну систему українського суспільства, яка характеризується нестійкістю, невизначеністю та потребує вольового управління, базованого на високих професійних і моральних якостях лідерів. Щоб інноваційне лідерство стало не декларативною, а реальною стратегією, необхідно модифікувати вітчизняну політичну систему, привести її у відповідність вимогам часу, для чого необхідними видаються зміни у самому соціумі. Інноваційні політичні лідери є суб’єктами влади та управління, а тому при зміні моделі організації владних відносин їх роль, насамперед, полягає у здійсненні розподілу повноважень між управлінським апаратом і громадянським суспільством.

Проведене дослідження дає змогу зробити важливий висновок про те, що інноваційні політичні лідери, як і інші представники еліти, складають відносну меншість соціального цілого, але мають вагомий вплив на суспільство, формують громадську думку відповідно до власного бачення ситуації, здатні пропонувати дієві варіанти розв'язання соціальних протиріч. Можливість інноваційних лідерів відігравати визначальну роль у проведенні державної політики пов'язана з тим, що вони висловлюють, а також втілюють у життя волю та інтереси ледь чи не всього суспільства, а не окремих соціальних груп, формуючи політичний порядок денний. Перспективи подальших досліджень із цієї проблематики полягають у розкритті особливостей інституціоналізації інноваційного лідерства, місця лідерів даного типу у вітчизняній політичній еліті та їх ролі в модернізації системи публічного управління в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Вебер М.* Покликання до політики / М. Вебер; пер. з нім. О. Погорілий. — Київ : Основи, 1998. — С. 173.
2. *Вебер М.* Хозяйство и общество: очерки понимающей социологии. Социология / М. Вебер; пер. с нем.; под ред. Л. Г. Ионина. — Москва: Изд. дом Высш. шк. экономики, 2016. — 448 с.
3. *Карлейль Т.* Герои, почитание героев и героическое в истории / Т. Карлейль. — Москва : Эксмо, 2008. — 864 с.
4. *Козаков В. М.* Соціально-ціннісні засади державного управління в Україні: монографія / В. М. Козаков. — Київ : Вид-во НАДУ, 2007. — 284 с.
5. *Лао Цзы.* Дао дэ цзин / Лао Цзы; пер. с кит. — Дубна : Свента, 1994. — 82 с.
6. *Ленин В. И.* Детская болезнь левизны в коммунизме / В. И. Ленин // полн. собр. соч. — 5-е изд. — Москва: Политиздат, 1981. — Т. 41. — С. 3–104.
7. *Макиавелли Н.* Государь: сост. М. Блюменкранц / Н. Макиавелли. — Харьков : Фолио, 2006. — 656 с.
8. *Ницше Ф.* По ту сторону добра и зла: соч. в 2 т. / Ф. Ницше. — Москва: Мысль, 1990. — Т. 1. — 829 с.
9. *Платон.* Государство: собр. соч. в 4 т. / Платон; пер. с древнегреч.; общ. ред. А. Ф. Лосева, В. Ф. Асмуса, А. А. Тахо-Годи. — Т. 3. — Москва: Мысль, 1994. — 654 с.
10. *Фрейд З.* Я и Оно / З. Фрейд. — Москва : Эксмо-Пресс, 2016. — 864 с.
11. *Хорни К.* Невроз и личностный рост. Борьба за самореализацию / К. Хорни. — Санкт-Петербург: Б&К, 2000. — 318 с.